

הכל פסיכולוגיה ?

אפרים תמרי

(רבעון לכלכלה 121, יולי 1984)

עיסוקו של הספר¹ החיתוך בין פסיכולוגיה וכלכלה. "משבצת השח", המשותפת כנקודת מוצא לכלכלה ולפסיכולוגיה לפי שלמה מיטל, המנסה להסביר לנו את התהליכים: פעם במונחי הפסיכולוגיה ופעם במונחי הכלכלה, (בעמ' 267 ניתנת טבלת מעבר בין השניים). אך לצערי אין מובאים פתרונות.

"אני מאמין כי התרומה העיקרית לפריצת הדרך הבאה בכלכלה תבוא מפסיכולוגיה" כותב המחבר (ע' 263). – סבורני כי היום, לאחר "הכלכלה הנכונה" אשר תשתיתה התיאורטית באה לידי ביטוי בספר זה, אמונה זו נחלשה במקצת. רק חבל שישראל נאלצת לשלם מחיר כה גבוה עבור ניסיון אשר מלכתחילה נועד לכישלון.

דומה שהספר אשר לפנינו מנסה להסביר יותר מדי ולפתור פחות מדי. האם באמת מאמין המחבר (ושותפיו לגישה) שבאמצעות הדפסת כסף לקניית מדדי מחירים נמוכים על מנת ליצור ציפיות אינפלציוניות יורדות, ניתן להוריד אינפלציה? האם באמת הבעיה הכלכלית היא מה שבראשם של בני האדם? האם התפוקה השולית הפוחתת, מיגבלת תקציב ודרכי התמודדות עם תופעות אלו הן תופעות פסיכולוגיות?

עיקרי הספר

"הכסף הוא יצירת האדם" (ע' 9) הוא מודד ערך עבורנו, ובעייתנו היא למצוא את הערך של כל דבר עבורנו, ועל מה עלינו לוותר על מנת להשיג את חפצנו. ומכאן כי מושג הבחירה בין אלטרנטיבות הוא הבסיס לכלכלה פסיכולוגית.

"הכלכלה, הלוגיקה של הבחירה, מספקת מסגרת פשוטה ומתאימה לארגון מחשבותינו על אודות החלטות יום-יומיות" (ע' 13). אולם יסודות הכלכלה אינם מספקים תשובה הולמת להתנהגות האדם – ולשם כך דרושה הפסיכולוגיה.

החיתוך של כלכלה (לוגיקה של בחירה ופסיכולוגיה) ופסיכולוגיה (לוגיקה של התנהגות) יאיר את אותו תחום שכל מדע בפני עצמו אינו מסוגל להאיר. מושגים כערך הוצאות, תועלת, הם עניין אנושי ולא מכניסטי. ולהבנתם, אומר המחבר, דרושות שיטות מחקר פסיכולוגיות.

ובמדע הפסיכולוגיה הסיפור מתחיל מהילדות. ילדים יש לחנך בדורנו כיצרנים יותר מאשר כצרכנים (זאת הם מיטיבים ללמוד לבד). די עם החומרנות אשר לא התחשבה במגבלות, ויש

¹ Shlomo Maital (1982) "Minds, Markets and Money" Basic Books N.Y..

להעביר את המסר מהאינטרס האישי של האדם אל האינטרס הציבורי, פחות אינדיבידואליזם ויותר אלטרואיזם.

תהליך הסוציאליזציה הוא המקשר בין הפרט והכלל בין המיקרו והמקרו ויש להחליף ערכי תחרות חופשית, יוזמה ואינטרס פרטי בערכים של שיתוף פעולה, קורבנות ואלטרואיזם. זאת על מנת למנוע את המצב של "הטרגדיה של השדות המשותפים" (כאשר עומס הרעיה היה רב מדי). קואופרציה היא המפתח לרציונאליות קולקטיבית.

יחס העדפה בין צריכה נוכחית לצריכה עתידית וסיפוק מיידי של מאוויים לעומת דחייתם בפסיכולוגיה מקבילים להעדפת זמן ושער ריבית בכלכלה. ואחת הדרכים להתגבר על אי-הוודאות הנובעת מדחיית הצריכה היא הצמדה המעמידה את הערכים הנומינליים של היום ומחר על בסיס ראלי שווה (אולם למעשה אין זאת אלא העברת נטל ההתמודדות עם אי-הוודאות מבעל החוב לחייב).

כלכלנים חייבים להבין אנשים ולא עצמים. כסף הוא יצירה אנושית, הוא מה שאנשים חושבים אותו לכסף. "כסף הוא ייצור פסיכולוגי" אומר המחבר. ניתן לפקח על $M1, M2$ וכן הלאה, אך אי אפשר לפקח על M_i שהוא כסף פסיכולוגי. בעקבות טיעון זה מגיע המחבר למסקנה כי אינפלציה היא תופעה חברתית.

כל אחד מעלה את המחיר בתגובה לקודמו, כבכדורגל כאשר כל אדם נאלץ לעמוד בתגובה לזה שלפניו בספסל. כאשר כולם מנסים לתפוס יתרון על חשבון הכלל, העסק מתמוטט.

- דומה שלא צריך דינמיקה של כדורגל ופסיכולוגיה של שדות משותפים על מנת להבין שאיש לא יחזיק מטבע אשר ערכו הולך ופוחת בשוק כתוצאה מריבוי הדפסתו והנפקתו על-ידי הממשלה. למה הממשלה מדפיסה? על שאלה זו חייבת לענות הפסיכולוגיה (או שמא הפסיכיאטריה!).

"ההצמדה מגינה על אנשים מאינפלציה, אבל גם מגינה על האינפלציה מאנשים – וכך ממשיכה אותה (ע' 162) – זה אמנם פסוק יפה ואלגנטי, אך מטעה! ההצמדה אינה מגנה על אנשים אלא מטעה אותם לחשוב שאפשר לכולם לרמות את כולם – כל הזמן. וכשם שהפער בין ציפיות למציאות יוצר בועה, כך גם ההצמדה יוצרת בועה אשר גודלה מותנה בטיב ההצמדה, וככל שתקדים להתפוצץ כן ייטב.

דילמת האסיר (להודות או לא) מעבירה את מוקד הכלכלה מעצמים, כסף, סחורות ומחירים אל אנשים ותגובותיהם להזדמנויות. הכישלון של התיאוריה הקונבנציונלית מתבטא בכישלון לראות את בעיית האינפלציה כבעיית דילמת האסיר.

-אולם דומה שהמשל אינו דומה לנמשל, ולא רק בגלל שטרם הגיעו ימות-המשיח. אלא משום שבמצב של אינפלציה יודעים מי האשם: השליט (מדפיס הכסף), ורצונו רק בהטלת האשמה על האחריים (איגודים מקצועיים, ארגוני סוחרים, אופוזיציה...). רצון זה בגלגול אחריות הוא אכן עניין לפסיכולוגים, וגלגול מחירים הוא עניין לכלכלנים, יש להבחין היטב בין השניים.

בעוד מילטון פרידמן רואה את האינפלציה כתופעה מוניטרית, הרי שלמה מיטל רואה אותה כתופעה פסיכולוגית המשתקפת באופן מוניטרי. אך אין המחבר מסביר כיצד ציפיות אינפלציוניות שאינן מלוות בגידול כמות הכסף, יכולות לגרום לאינפלציה.

האדם הוא מוקד הבעיה הכלכלית, ואותו ואת מניעיו יש לחקור. השאלה המתבקשת למחבר: האם רק דלותה של שפת המתמטיקה ואי היכולת להצדיק ולכמת יחסים בין בני-אדם לבין עצמם היא המפריעה לנו בפיתוח התיאוריה הכלכלית? או שמא הניסיון ללכת בכיוון הפסיכולוגי (ותורת התועלת היא נדבך חשוב בה) נתגלה כיעיל רק במיקרו אך עקר לחלוטין במקרו.

הספר מסתיים בהמלצה לכלכלנים להוסיף למתודת החקירה של חדר העבודה עמוס הספרים, מעבדה מלאה סטודנטים לצורכי מחקרים, שאלונים וסקרים. כדי להבין אסטרטגיות התנהגות של בני-אדם – גם האבן במעופה חשה חופשיה בנתיבה בכל רגע ורגע, ובטוחה שביחס לייעדה היא בחרה את המסלול האופטימלי – כלומר, נקטה אסטרטגיה נכונה (בין הכוחות הפועלים) למצב נתון. האם נקרא לפיסיקה "פסיכולוגיה של גופים נעים תחת אילווצים?"

ספר רב חן הכתוב בהומור, מומלץ לקהל הרחב המתעניין בנושא, למקצוענים מספיק פרק הסיכום. ■

www.bentamari.com/ecometry